

ІСТОРИЧНІ ТА СОЦІОКУЛЬТУРНІ ЗАСАДИ РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

*Калиновський Юрій Юрійович, доктор філософських наук, проф.,
Мануйлов Євген Миколайович, кандидат філософських наук, проф.,
кафедра філософії
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого*

СУЧАСНЕ УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ВИКЛИКИ ТА ЗАГРОЗИ ДУХОВНІЙ СФЕРІ

Державницький поступ України обумовлений не тільки соціально-економічним зростанням й зміцненням політико-правової незалежності країни, а й вкоріненістю у суспільній свідомості тих духовних цінностей, які становлять основу національної культури та ментальності. В наш час, коли Україна стала об'єктом інформаційних і "гібридних" війн, збереження духовних цінностей, забезпечення духовно-ціннісної безпеки нашої держави є нагальним завданням.

Основні виклики та загрози духовній сфері української держави можна розподілити на дві групи – зовнішні та внутрішні. На переконання А. Сухорукової, до числа зовнішніх загроз вітчизняному державотворенню у духовній сфері можна віднести такі: політику окремих країн, що спрямована на домінування в культурній та духовній сферах, на протидію вільному розвитку власної культурно-духовної традиції країни, блокування рівноправної участі в міжнародному розподілі культурних надбань людства, насадження чужої ідеології; розгортання окремими країнами світу "культурної експансії" щодо інших країн. В Україні це виявляється, зокрема, у прагненні скоротити використання української мови як засобу спілкування й таким чином зменшити долучення українців до українського інформаційного простору, а також у підтримці культурної залежності, створюючи штучний попит, такий як на маскультуру; розробку окремими державами концепцій "інформаційної війни", які передбачають створення та використання засобів небезпечного впливу на духовну сферу інших країн з метою порушення її нормального функціонування й несанкціонованого доступу до всіх внутрішніх ресурсів країни; злочинну діяльність релігійних сект, організацій та окремих осіб у духовній сфері; діяльність економічних і політичних структур у духовній сфері, що спрямована проти національних інтересів країни [1].

У свою чергу, на думку О. Павлишина, основні світоглядні загрози духовній безпеці суспільства та держави (які мають переважно внутрішній характер) є такими:

1) культурно-ціннісна загроза (низький рівень розвитку світогляду, загальної та правової культури кожного члена суспільства, нерозвинене світобачення та світосприйняття особистості, недостатньо сформована система індивідуальних цінностей, відсутність власної життєвої позиції);

2) ідейно-доктринальна загроза (відсутність єдиної державної теоретичної суспільно-ідейної платформи, що призводить до заміщення відповідних прогалин альтернативними ідеологічними концептами);

3) суспільно-організаційна загроза (відсутність світоглядних, а відповідно – правових та організаційних передумов формування політичної свідомості населення та побудови дієвого механізму політико-правового забезпечення суспільного життя, здатного консолідувати суспільство, використати його неоднорідність як таку властивість соціальної системи, що додає їй гнучкості, динамізму, різноманітності, а відтак – життєздатності. Наслідком цього є наявність перманентних антагонізмів або відмова від активної участі в політичному житті, байдужість до реалізації людиною своїх прав і обов'язків, які можуть призвести до дезінтеграції українського суспільства) [2, с. 48-49].

Загалом, як внутрішні, так і зовнішні загрози духовній сфері нашої країни спрямовані на руйнування культурного коду нації, її цінностей, основ національно-культурної ідентичності. З точки зору Б. Парахонського та Г. Яворської, механізми впливу на ідентичність мають символічно-знакову природу, вони пов'язані зі смислами, з особливостями розуміння подій. Під час гібридної війни так само, як в інших новітніх конфліктах, пов'язаних, зокрема, із тероризмом, символічні компоненти виходять на перший план і починають відігравати ледь не вирішальну роль. Ідеться про символи владного домінування противника (нападника), що набувають поширення за допомогою засобів масової інформації [3, с. 12].

У цьому контексті зауважимо, що цінності за своєю природою є явищем досить консервативним, що, з одного боку, забезпечує стабільність буття нації, а з другого боку, гальмує суспільні трансформації. Як засвідчує досвід України, найбільш динамічно розуміння цінностей та їх ієрархія змінювалися під час потужних соціальних подій – Помаранчева революція, революція Гідності. Вищезначені соціальні протести сприяли активному формуванню громадянського суспільства, політичної нації, продемонстрували

ціннісні пріоритети народу України. Громадяни показали свою здатність боротися за демократію, права людини, європейські цінності загалом, захищаючи духовну безпеку суспільства в умовах інформаційної агресії проти нашої держави [4, с. 29].

У зв'язку з вищенаведеними загрозами значно актуалізується проблема гарантування та зміцнення духовної безпеки Української держави. У сучасному дискурсі про духовну безпеку йдеться, перш за все, про відсутність небезпеки для людської духовності, тобто про наявність умов, при яких неможливе (без бажання суб'єкта) вторгнення у його духовний світ і, як наслідок, коректування змістовних блоків цього світу; зміна ціннісних орієнтацій; продукування інших, ніж реально існуючі, світоглядних переконань; «переформатування» емоційного компонента тощо [5, с. 84].

З нашої точки зору, духовна безпека держави – це всебічний захист культурно-ціннісного простору країни, підвалин національно-культурної ідентичності народу, національних інформаційних ресурсів від зовнішніх та внутрішніх агресивних впливів.

Як стверджують фахівці, духовна безпека потребує адекватних соціальних цінностей, позитивного відношення до них переважної більшості населення, що безпосередньо пов'язано з довірою індивідів до суспільства і держави, з готовністю ідентифікувати себе з ними. Її, забезпечення в Україні реалізується через державні органи влади, релігійні та громадські організації, які необхідно включити в загальну схему, яка розкриватиме в цілому систему духовної безпеки. До цієї системи відносяться, в першу чергу, засоби масової інформації, які мають великий вплив на духовну безпеку, релігійні організації (традиційні конфесії), а також безпосередньо соціальні інститути (виховання та освіти), основною функцією яких є соціальне відтворення та духовно-моральний розвиток людини [6, с. 125].

Вочевидь, Україна на сучасному етапі державотворення стикається з посяганнями не тільки на територіальну цілісність, а й на духовний та інформаційний суверенітет. Загрози духовній сфері нашої країни мають “гібридний” характер – вони становлять комплексний характер й поєднують інформаційні, комунікаційно-технологічні, пропагандистські та інші заходи. Безумовно основний негативний вплив на духовність українського народу здійснюється за допомогою засобів масової комунікації. Можна констатувати, що Україна стала як об'єктом, так і суб'єктом інформаційної війни.

У загальному розумінні мета інформаційного протиборства – це забезпечення національних інтересів в інформаційно-психологічній сфері, що включає: забезпечення геополітичної і інформаційно-

психологічної безпеки держави; досягнення військово-політичної переваги і безперечного лідерства у сфері міжнародних відносин; забезпечення досягнення цілей національної економічної, ідеологічної, культурної, інформаційно-психологічної експансії; забезпечення сприятливих умов для переходу власної національної системи соціально-політичних відносин на новий, більш високорозвинутий і високотехнологічний етап еволюційного розвитку; трансформація структури національних економічного, політичного, соціально-культурного, інформаційно-психологічного просторів відповідно до власних принципів формування інформаційної картини світу [7, с. 285-286].

Таким чином, на сучасному етапі вітчизняного державотворення, всім суб'єктам задіяним у цьому процесі варто посилювати за допомогою різноманітних засобів духовну та інформаційну безпеку нашої країни, реалізовувати весь комплекс заходів щодо захисту інформаційно-культурного простору України.

Список використаних джерел та літератури:

1. Сухорукова А.В. Безпека духовності: соціально-філософський аналіз: автореф. дис. ...канд. філос. наук : спец. 09.00.03 / Сухорукова Анна Валеріївна. – Запоріжжя, 2010. – 18 с.

2. Павлишин О. В. Семіотико-правовий аналіз основних загроз духовній безпеці суспільства та передумов їх подолання в сучасній Україні / О. В. Павлишин // Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я: матеріали XVII науково-практичної конференції. – К. : ВНЗ « Національна академія управління», 2018. – С.47-49.

3. Парахонський Б. О. Онтологія гібридної війни: гра прихованих смислів / Б. О. Парахонський, Г. М. Яворська // Стратегічна панорама. – 2017. – № 1. – С. 7-16.

4. Калиновський Ю. Ю. Духовна безпека українського суспільства у державотворчих процесах сучасності / Ю. Ю. Калиновський, Є. М. Мануйлов // Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого». Серія: Філософія / редкол. : А. П. Гетьман та ін. – Х. : Право, 2019. – № 1 (40). – С. 21-39.

5. Павлов В. Л. Про зміст понять «духовність» і «духовна безпека» / В. Л. Павлов // Духовна безпека України: погляд суспільствознавства і богослов'я: матеріали XVII науково-практичної конференції. – К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2018. – С. 83-85.

6. Маслова А. А. Інституціональні засади впровадження політики забезпечення духовної безпеки суспільства / Л. А. Маслова // Економіка та держава. – 2011. – № 7. – С. 124-126.

7. Катеринчук П. Медіаполітика Росії як засіб політичного тиску у країнах ЦСЄ / П. Катеринчук // Історико-політичні проблеми сучасного світу. – 2017. – Т. 35-36. – С. 283-294.

*Козюра Ігор Валерійович, доктор наук з державного управління,
професор кафедри менеджменту ВНЗ Укоопспілки
«Полтавський університет економіки і торгівлі»*

ІНСТИТУЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕГІОНАЛЬНО- КРАЄЗНАВЧИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

В одному зі своїх інтерв'ю для газети «Вечірній Харків» директор Центру краєзнавства ім. академіка П. Т. Тронька Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (далі – Центр) професор Сергій Куделко навів цікавий приклад: «Колись у Фрідріха II запитали: «Військова справа – мистецтво чи наука?» він відповів, що для людей розумних – це наука, для талановитих – мистецтво, а для посередніх – це ремесло». Так і з історією та краєзнавством» [2].

Підтвердженням цих слів може слугувати діяльність двох провідних центрів краєзнавства: згаданого харківського Центру (С. М. Куделко [4]) та Центру дослідження історії Полтавщини (О. А. Білоусько [3]), яким вдалося згуртувати навколо себе талановитих, творчих, працелюбних, залюблених у рідний край людей. Для них краєзнавство – як мистецтво.

Створені з ініціативи очільника Всеукраїнської спілки краєзнавців, академіка П. Т. Тронька, ці центри на практиці довели, як багато можуть зробити однодумці. Результати їх роботи вражають.

Перший в Україні університетський центр наукового краєзнавства був утворений наказом ректора Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна 18 березня 2008 р., офіційне відкриття відбулося 10 жовтня 2008 р. Центр був створений за підтримки Національної спілки краєзнавців України та функціонує як дослідницький структурний підрозділ Каразінського університету. Метою його діяльності є збереження і розвиток давніх традицій наукового краєзнавства Слобідської України, координація досліджень у галузі краєзнавства в Харківському класичному університеті, Харкові та на Слобожанщині.

З 2012 р. Центр носить ім'я Героя України, фундатора і першого голови відродженої Національної спілки краєзнавців України, видатного громадського і державного діяча, доктора історичних наук, академіка і віце-президента НАН України Петра Тронька (1915–2011).